

Prof. dr. sc. Arsen Bačić
European Science Foundation Standing Committee for Social Sciences Member
Pravni fakultet Sveučilišta u Splitu

USTAV REPUBLIKE HRVATSKE I NAJVIŠE VREDNOTE USTAVNOG PORETKA

UDK: 342 (457.5)

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 1.10.2011.

Ustavne vrednote su kao ekstenzije javnog razuma (*public reason*) na odlučujući način odredile razvitak, prirodu i život klasične i suvremene ustavnosti. Pozicionirane kao “ustavne suštine” (*constitutional essentials*) s integrativnom funkcijom one ne prestaju biti predmetom ekstenzivnog i ostrašćenog tumačenja. U tekstu autor iznosi i razmatra vezu između konstitucionalizma i ustavnih vrednota uz prethodne nužne napomene koje se tiču osnovnih pitanja o vrednotama, njihovom značaju u razvitku komparativnog konstitucionalizma, te posebno o njihovom mjestu, ulozi i smislu njihovog postojanja u kontekstu suvremenog transnacionalnog i nacionalnog ustavnog prava.

Ključne riječi: *ustavne vrednote, konstitucionalizam, Ustav Republike Hrvatske*

*

O Adeimante, mi sada nismo pjesnici, ni ti ni ja, nego osnivači države.
A osnivači sami ne moraju pjevati pjesme, ali moraju poznavati osnovne principe
kojih se pridržavaju pjesnici kad pjevaju i ne smiju dopustiti da se radi mimo njih.

Platon, DRŽAVA, Knj. II, 379.

1. Uvodna napomena. Jedna od najuočljivijih karakteristika razvoja europskih *novih demokracija* koje su početkom devedesetih godina 20. stoljeća započele s odbacivanjem socijalizma, a prihvatili kapitalizam (“ma što isti značio”) bila je više nego očigledna inspiracija demokratskom i ustavnom iskustvu zapadnih demokracija. Polazilo se je od toga da se novi društveni poredak može graditi jedino na temelju **vrednota** koje priznaju i poznaju demokratske zemlje.¹ To hitro odbacivanje “starih i prevaziđenih” vrednota i

---

¹ U tekstu koristimo termin *vrednote* jer tako postupa hrvatski ustavotvorac. U svakodnevom govoru *vrednota* označuje “temeljna uvjerenja i stavove na kojima počiva društvo ili djelatnost javnog ili tajnog udruženja”. Usp. V. Anić, RJEČNIK HRVATSKOG JEZIKA, Novi Liber, Zagreb 1998., str. 1317. U komparativnom ustavnom pravu ustavne vrednote (*constitutional values* ili *principes à valeur constitutionnelle*) dobivaju, odnosno imaju posebno značenje. Usp. W.K., Kelley, INCULCATING CONSTITUTIONAL VALUES, *Constitutional Commentary*, Spring 98. Vol. 15, Issue 1, p. 161; E. Kūris, ON THE UNIVERSALITY OF CONSTITUTIONAL VALUES (WITH REFERENCE TO THE CONSTITUTIONAL JURISPRUDENCE OF THE CENTRAL AND EAST EUROPEAN COUNTRIES, AND ECHR CASE-LAW), <http://www.lrkt.lt/Pranesimai/kalbos/turkija.doc.>; J. Bell,

euforiju novih ustavotvoraca postkomunističkih zemalja u potrazi za “novim i boljim” vrednotama svojedobno je najbolje opisao i okarakterizirao **Vaclav Havel** u intervjuu književnom magazinu *New York Review of Books*. U tome je razgovoru između ostaloga češki književnik i državnik govorio o tome da se u zemljama bivšeg socijalizma snažno osjeća potreba ponovnog pronalaska izgubljenog raja: *The lost paradise was to be rediscovered*.² Mantra je bila: *Sve je staro “prokletu”, “dobro” je preko horizonta. Treba nama preko rijeke*. Među prvima se je, u tome valu širenja novih ustava na konstitucionalizaciju vrednota kao – “trajnih vjerovanja koja utječu na naš izbor između dostupnih sredstava ili ciljeva”³, odlučila Republika Hrvatska (1990.)⁴. Iza nje slijedili su Rumunija (1991.)⁵ Bugarska (1991.)⁶ Makedonija (1992.)⁷, Ruska federacija (1993.)⁸, zatim Poljska (1997.)⁹ itd. U najvećem broju slučajeva ovi su ustavni dokumenti izričito

FRENCH CONSTITUTIONAL LAW, Oxford 1992, p. 65 et passim. Šira verzija ovog teksta objavljena je u knjizi DVADESETA OBLJETNICA USTAVA REPUBLIKE HRVATSKE, HAZU, (Modernizacija prava, Knjiga 12, ur. Arsen Bačić), HAZU, Zagreb 2011., str. 1-488. pod naslovom MJESTO I ULOGA USTAVNIH VREDNOTA U DEMOKRATSKOM KONSTITUCIONALIZMU, str. 119.-165.

² **V. Havel**, PARADISE LOST, *New York Review of Books*, April 9, cit. pr. **J. Priban**, RECONSTITUTING PARADISE LOST: THE TEMPORAL DIMENSION OF POSTCOMMUNIST CONSTITUTION-MAKING, p. 11, <http://www.law.berkeley.edu/institutes/cs/sl/Priban%20paper.doc>

³ **K. Kernaghan**, INTEGRATING VALUES INTO PUBLIC SCIENCE: THE VALUE STATE AS CENTERPIECE, *Public Administration Review*, 2003, p. 711

⁴ “Sloboda, jednakost, nacionalna ravnopravnost i ravnopravnost spolova, mirotvorstvo, socijalna pravda, poštivanje prava čovjeka, nepovredivost vlasništva, očuvanje prirode i čovjekova okoliša, vladavina prava i demokratski višestranački sustav najviše su vrednote ustavnog poretka Republike Hrvatske. (Čl. 3. USTAVA REPUBLIKE HRVATSKE) Te su vrednote postale “temelj za tumačenje Ustava” tek nakon ustavnih promjena 2000. godine.

⁵ “Romania is a democratic and social State governed by the rule of law, in which human dignity, the citizens’ rights and freedoms, the free development of human personality, justice and political pluralism represent supreme values and shall be guaranteed”. (Art. 1.3, CONSTITUTION OF ROMANIA 1991).

⁶ “We, the Members of the Seventh Grand National Assembly, guided by our desire to express the will of the people of Bulgaria, by pledging our loyalty to the universal human values of liberty, peace, humanism, equality, justice and tolerance; by elevating as the uppermost principle the rights, dignity and security of the individual; in awareness of our irrevocable duty to guard the national and state integrity of Bulgaria, hereby promulgate our resolve to create a democratic, law-governed and social state, by establishing this Constitution”. (PREAMBLE, BULGARIA CONSTITUTION 1991)

⁷ “The fundamental values of the constitutional order of the Republic of Macedonia are: - the basic freedoms and rights of the individual and citizen, recognised in international law and set down in the Constitution; - the free expression of national identity; - the rule of law; - the division of state powers into legislative, executive and judicial; - the legal protection of property; - the freedom of the market and entrepreneurship; - humanism, social justice and solidarity; - local self-government; - proper urban and rural planning to promote a congenial human environment, as well as ecological protection and development; and - respect for the generally accepted norms of international law. Anything that is not prohibited by the Constitution or by law is permitted in the Republic of Macedonia.(Čl. 8. REPUBLIC OF MACEDONIA CONSTITUTION, 1992, Art. 8.).

⁸ “Man, his rights and freedoms shall be the supreme value. It shall be a duty of the state to recognize, respect and protect the rights and liberties of man and citizen”.(RUSSIA CONSTITUTION, 1993, Art. 2)

⁹ “Having regard for the existence and future of our Homeland, Which recovered, in 1989, the possibility of a sovereign and democratic determination of its fate, We, the Polish Nation - all citizens of the Republic, Both those who believe in God as the source of truth, justice, good and beauty, As well as those not sharing such faith but respecting those universal values as arising from other sources..... Beholden to our ancestors for their labours, their struggle for independence achieved at great sacrifice, for our culture rooted in the Christian heritage of the Nation and in universal human values...” (1997.,

sadržavali izraz “temeljne” (*fundamental*), “najviše” (*supreme*) vrednote itd. Potraga za vrednotama demokratske ustavnosti u ovom krugu zemalja izgleda još nije završena. Na to nam, među posljednjim primjerima, ukazuje npr. Ustav Republike Srbije koji se je tijekom promjena iz 2006. godine između ostaloga izričito pozivao na europske “principe i vrednote”.¹⁰

U ovom tekstu se govori o vezi između konstitucionalizma, principa i vrednota uz prethodne nužne napomene koje se tiču osnovnih pitanja o vrednotama općenito, o njihovom značaju u razvitku komparativnog konstitucionalizma, te posebno o njihovom mjestu, ulozi i smislu njihovog postojanja u suvremenom transnacionalnom i nacionalnom ustavnom pravu. Zanimljivo je pitanje čemu dati prioritet: principima ili vrednotama? Prethode li principi vrednotama i obrnuto, ili su zapravo principi isto što i vrednote? Ima li još uvijek mjesta za vrline u pravilima igre modernog konstitucionalizma? Kakav je ustvari odnos između vrlina, vrednota i principa? Na posljepku je li tema ustavnih vrednota samo još jedna marginalija u nekritičnom i euforičnom procesu migracije ideja suvremenog konstitucionalizma ili živa potreba da se dade kakav-takav mogući odgovor koji bi bio prilog *pro* ili *contra* argumentacije već glasovite i klasične teze velikog suca **Oliver Wendell Holmes**a o “praznom ustavu” po kojoj bilo koji princip emanira izvan, a ne unutar Ustava.¹¹ Namjera je ovog teksta da *in brevis* ocrta konture teme ustavnih vrednota o kojoj se dugo i različito raspravljalo i koju su problematiku svojim doprinosima obogatili koliko klasični toliko i moderni pravni pisci i ustavotvorci.¹²

CONSTITUTION OF POLAND, PREAMBLE)

¹⁰ “Republic of Serbia is a state of Serbian people and all citizens who live in it, based on the rule of law and social justice, principles of civil democracy, human and minority rights and freedoms, and commitment to European principles and values”. (Art. 1. USTAV REPUBLIKE SRBIJE 2006).

¹¹ Usp. THE MIGRATION OF CONSTITUTIONAL IDEAS Edited by **Sujit Choudhry**, University of Toronto, 2007; **N. Walker**, THE MIGRATION OF CONSTITUTIONAL IDEAS AND THE MIGRATION OF THE CONSTITUTIONAL IDEA: THE CASE OF THE EU, *EUI Law Working Paper No. 2005-04* ; http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=837106; **T.A. Bowden**, JUSTICE HOLMES AND THE EMPTY CONSTITUTION, *The Objective Standard*, Vol. 4, No. 2

¹² Riječ je zapravo o klasičnom filozofskom problemu “prvih principa” na kojemu se u ovome tekstu nema potrebe ekstenzivno zadržavati, (općenito o prvim principima usp. npr. **R. Descartes**, THE PRINCIPLES OF PHILOSOPHY, http://www.pdfbooks.co.za/library/RENE_DESCARTES/RENE_DESCARTES-THE_PRINCIPLES_OF_PHILOSOPHY_mobile.pdf). U ovome je tekstu prva svrha identificirati principe koji mogu biti ili jesu osnova “generalnog” ili “globalnog” ustavnog prava. Razlika između generalnog (općeg), komparativnog i partikularnog ustavnog prava sadrži i stanovitu razliku između principa i vrednota. O svojevrsnoj obnovi interesa za problematiku principa-vrednota itd. svjedoči i činjenica da je problematici principa posvećen VIII. Kongres IAEL-a (WHY PRINCIPLES MATTER?, Mexico City, 6-10 December 2010. Osnovna teza i pitanja koja su postavljena sudionicima tiče se sljedećeg: “Principles increasingly have a prominent place in constitutional law and constitutional discourse. Principles can be defined at a very abstract level but also applied in a very specific context. Often principles are referred to as norms that are valid within a normative system as a whole, rather than characterized by a specific scope of application. Hence, they can be identified in all normative systems, including in law, morality, theology etc. How can principles be distinguished from other types of norms, or from empirical statements that are relevant for the application of norms? What is the relationship between principles, values, rules, policies and facts? What can lawyers learn from philosophers about the nature of principles and the methods of resolving conflicts or tensions between them?” http://www.iacl-aicd.org/downloads/Mexico_World_Congress_programme_en.pdf

2. Načelno o pojmovima vrlina, princip i vrednota: sličnosti i razlike. Novija literatura ustavne teorije i komparativnog ustavnog prava reflektira široke preokupacije i ciljeve komparativnog konstitucionalizma. U njenim su okvirima posebno uočljivi doprinosi onih pisaca koji su zaokupljeni traženjem zajedničkih temelja državnopravnog poretka prihvatljivih koncepcijama suvremene ustavne demokracije zapadnoga tipa. U tome se poduhvatu ističu zapravo dva tipa rješenja. Prvi tip traži zaobilaženje neslaganja o fundamentalnim koncepcijama i fokusiranje na principe “srednje razine” (npr. temeljne slobode) ili uže definirana pravila s kojima se – uz dužne razlike u tumačenjima - mogu složiti sve pristaše liberalno-demokratske ustavnosti. Drugi tip počiva na promišljenom modelu demokratske politike i dubokim neslaganjima o procesuiranju temeljnih vrednota u legalne norme koje bi za sve bile razumne ili dovoljno prihvatljive. Međutim, nijedno od tih rješenja nije potpuno. To zato jer prvo rješenje osigurava jedino krhki dogovor o vrlo apstraktnim principima koji se kao takvi mogu naći u deklaracijama o pravima, dok se mnogo toga bitnoga ostavlja tumačenjima pristranih koncepcija pravednosti. Drugo rješenje pak ne može izbjeći implikaciji da je stranka - nakon svega što je učinjeno i rečeno – čija temeljna vjerovanja dijeli većina građana ta ista vjerovanja nameće i onima koje u svoja vjerovanja nije uvjerila i koji pritom odbijaju argument da takvo odbijanje ne može biti razumljivo. Zapravo o tome i govori ono što se općenito naziva “prihvatanje fundamentalnog neslaganja”.¹³ Tim je neslaganjem svakako obilježena i problematika ustavnih vrednota.

3. Općenito o pitanju vrednota. Pitanjem vrednota najustrajnije se bavi filozofija prava koja s pravnom teorijom već dugo pokušava dati nova i uvjerljiva objašnjenja o prirodi i smislu prava. Razlog toga svakako treba tražiti u dilemama personalnog i socijalnog karaktera koje čovjek otvara tijekom vlastite evolucije nužno uokvirene povijesnom pojavom države i društva. U toj potrazi za “pravim putem” vrednote se pojavljuju kao temeljne kvalitete koje kao nesvodivi minimum života bez rezerve prihvaćaju svi civilizirani narodi.

U najopćenitijem smislu pojam “vrednote” primjenjuje se na sve one objekte koji su vrijedni ljudskog zanimanja, a postoje u prostoru moralnog, estetskog, ekonomskog ili religijskog. Tako se vrednota tiče ideala, motiva, sentimenta, te djelovanja u određenom kontekstu. Prvo pitanje u teoriji o vrednotama – napominje **R. Scruton** – je ono koje se tiče objektivnosti moralne prosudbe o vrednoti, odnosno one prosudbe koja kaže što je dobro, ispravno ili čestito. U ordinarnoj filozofskoj uporabi postoje dvije vrste takvih prosudbi: (I.) prosudbe o izvrsnosti, dobroti ili unutarnjoj poželjnosti određenog stanja stvari ili o vrlini karaktera, motiva koji je vrijedan divljenja; (II.) prosudbe o obligaciji, ispravnosti ili pogrešnosti određene

---

¹³ U prvu se grupu prema **A. Brudneru** mogu ubrojiti **J. Rawls**, POLITICAL LIBERALISM, New York, 1993; **C. Sunstein**, ONE CASE AT A TIME: JUDICIAL MINIMALISM ON THE SUPREME COURT, Harvard University Press, Cambridge 1999; u drugu **J. Habermas**, BETWEEN FACTS AND NORMS, MIT Press, 1998, **J.H. Ely**, DEMOCRACY AND DISTRUST, Harvard University Press, 1980; usp. **A. Brudner**, CONSTITUTIONAL GOODS, Oxford University Press, Oxford 2004, p. ix et passim

radnje, dužnosti, onoga što bi se trebalo učiniti, itd. Pojam vrijedonosne prosudbe ponekad se rezervira za tip (I.) kako bi se odvojilo ono za koje se prosuđuje da ima različitu logičku strukturu “dobrog” i “trebanja”. Tip (II.) ponekad se uzima da je primaran, budući da on eksplicitno zahvaća normativni element koji je već implicitan u tipu (I.). Na ovome tragu filozofsko se pitanje može, dakle izraziti na sljedeći način: jesu li takve vrijedonosne prosudbe puki izrazi preferencija koji su zaogrnuti jezikom koji istiskuje konkurenciju drugih, ili takve prosudbe mogu biti objektivne tako da obvezuju sve one koji ih razumiju?

U okvirima navedene percepcije teorije o objektivnim vrijedonosnim prosudbama mogu se podijeliti na dvije grupe: (a) prva se naziva “realističkom” jer u njoj vrijedonosne prosudbe, kao svaka druga prosudba u indikativnom obliku, opisuju realnost pa su one istinite ili lažne prema tome korespondiraju li one sa stvarnošću ili ne; (b) drugu grupu čine teorije praktičnog razuma koje poriču prosudbe iz prve grupe. Tako npr. pogledi *Immanuela Kanta* mogu biti primjer za prvu grupu (b), određeni tipovi utilitarizma mogli bi predstavljati tip (a) dok bi *Aristotelova* teorija o vrlinama sadržavala mješavinu jednog i drugog.¹⁴

Imajući u vidu netom postavljene dileme o vrednotama, njihovu složenost i važnost za čovjeka ne treba nas čuditi što se u raspravama vrednote počesto nazivaju “pozornicom prava”.¹⁵ Ako se motivacije subjekata i aktera egzistencijalnog procesa najbolje otkrivaju na pozornici života tako je i s vrednotama na pozornici prava kao sastavnog i neodvojivog dijela cjelovitog konteksta ljudskog života, njegovih potreba, ciljeva i znanja. Vrednote su motivirajuća snaga ljudskih radnji, one su – kako to npr. zaključuje *A. Rand* – “nužnost njegovog opstanka, kako psihološkog tako i fizičkog”.¹⁶ Vrednote su jedino što na fundamentalnoj razini omogućuje i unapređuje njegovu egzistenciju. Moguća međusobna konfliktnost ljudskih vrednota ukazuje na svekoliku dramatičnost življenja. Društvo pravi izbor između konfliktnih vrednota pa imperativ postaje izabrana vrednota. Pravni su filozofi u nastojanju da dadu univerzalnu definiciju prava koja bi bilo slobodna od bilo koje partikularne vrednote koristili jedan od dva puta. Ili su oblikovali ideološka stajališta ili su kao alternativu prezentirali puke obrise (formalne ili analitičke) strukture koja bi, lišena sadržaja vrednota, osiguravala uporabljivost takvih definicija.

Dakako, u svakoj je društvenoj sredini legitimacijski diskurs o vrednotama izvanredno složen proces. Sva društva karakterizira pluralitet vrednota, mnoge od njih se nalaze u međusobnom konfliktu ili se primjenjuju samo pod određenim uvjetima, štoviše te se vrednote tijekom vremena mijenjaju, dobijajući ili gubeći na svom značaju. U tom smislu kada vlast konstruira legitimacijski diskurs pozivanje na vrednote uvijek ima karakter “selektivne aktivizacije”. Njome se omogućuje fokusiranje na posebnu vrednotu unutar ograničenog repertoara vrednota o kojima

---

¹⁴ *R. Scruton*, A DICTIONARY OF POLITICAL THOUGHT, London 1982, p. 482.483

¹⁵ *S. P. Sinha*, WHAT IS LAW-THE DIFFERING THEORIES OF JURISPRUDENCE, New York, 1989, p. 219

¹⁶ *A. Rand*, THE VOICE OF REASON, 1989, p. 102

se u određenom trenutku vodi dijalog. Društva se dalje razlikuju i po stupnju normativne integracije jer se u nekim društvima – gdje postoji nekoliko rivalnih normativnih orijentacija od kojih svaka dominira u određeno vrijeme - nastoji postići širi sporazum o normama i vrednotama koje bi jednom području odgovarali više od nekih drugih. Otuda proizlazi da što je šira normativna integracija to je za vladu koja se poziva na specifične vrednote manje strateških mogućnosti izbora.

Razgovor o vrednotama razlikuje se od zemlje do zemlje. Ta se posebnost ne odnosi samo na raspon vrednota na koje se poziva već i na njihovu konstrukciju i fokusiranost. Na potonje utječe i različitost okoline (kontekst) koja nastoji uokviriti diskurzivni proces, određujući subjekte koji iniciraju elaboriranje političkog programa i pravac tog diskursa. U nekim zemljama, elaboriranje programa je ograničeno na političku elitu koja podržava vladu i koja komunicira političke odluke prema općoj publici. Ovakav “komunikativni diskurs” prevladava u zemljama u kojima dominira egzekutiva (Ujedinjeno Kraljevstvo, Novi Zeland, Francuska). U nekim drugim zemljama elaboriranje političkog programa produkt je daleko šireg preplitanja sekcija onih koji u politici, ali se i ovdje diskurs usmjeruje političkoj eliti koja je originalno elaborirala program, pa se ustvari radi o koordiniranju političke konstrukcije. Takav se “koordinirajući diskurs” odvija npr. u državama gdje je državna vlast i/ili socijetalna reprezentacija više disperzirana (Njemačka, Austrija, Nizozemska). U nekim pak zemljama koriste se stjecajem okolnosti i jedan i drugi oblik diskursa (Švicarska).¹⁷

Svakako treba istaći da su teorijske rasprave o vrednotama i njihovoj povezanosti s pravom zapravo dio šireg dijaloga o kulturi. Vrednote uz vjerovanja, norme, simbole, tehnologiju i jezik spadaju u njene primarne elemente. Međutim svi se oni nalaze u međusobnoj vezi i u vezi s pravom. U kontekstu određene kulture vrednote su, dakle normativni standardi koje dijeli ta kultura o tome što je dobro, a što loše, o ispravnome, odnosno neispravnom, o moralnom, odnosno nemoralnom, o normalnom, odnosno nenormalnom. Vrednote su općenitije i apstraktnije od specifičnih uvjerenja, iako se i same vrednote međusobom razlikuju po svojoj općenitosti i posebnosti.

Npr. prva zemlja moderne ustavnosti SAD počiva na transplatiranim i modificiranim zapadno-europskim vrednotama. U konvencionalnom smislu primjeri tako širokih i općih “središnjih” vrednota u svim zapadnim društvima su: “zlatno pravilo” (*Golden rule*), pravda, jednakost, sloboda, svetost života¹⁸. Primjeri pak specifičnijih vrednota su: individualizam, napredak, samopouzdanje, naporan rad, postignuća, uspjeh itd. Kolektivne vrednote su važna vezivna

---

¹⁷ Usp. V. A. Schmidt, DISCOURSE AND (DIS)INTEGRATION IN EUROPE, *Dedalus*, Spring, 1997; V.A. Schmidt, DEMOCRACY AND DISCOURSE IN AN INTEGRATING EUROPE AND A GLOBALIZING WORLD, APSA Meeting Paper, Boston, Sept. 3-6, 1998.

¹⁸ Pod “zlatnim pravilom” podrazumijeva se moralni princip tretiranja drugoga na način kako bi se željelo isto sebi. U židovsko-kršćanskoj tradiciji to je pravilo prema Mateju dio Kristove propovjedi izrečene na gori: “Sve što želite da ljudi čine vama, činite i vi njima! U tome je sav Zakon i Proroci” (Matej 7:12). Usp. John Hardon’s **MODERN CATHOLIC DICTIONARY**, <http://www.catholicculture.org/culture/library/dictionary/index.cfm?id=33768>

sila u društvu. Važnost imaju i individualne vrednote jer one – ma o kojim se vrednotama radilo – “povezuju različite dijelove naše osobnosti u koherentni koncept vlastitosti.”¹⁹

4. Vrednote europskog konstitucionalizma. Kad je krajem 2004. godine *Rocco Buttiglione* svojim zadržim stavovima o ulozi žene u društvu i homoseksualnosti “probudio” zastupnike Europskog parlamenta taj je talijanski europarlamentarac samo rasplamsao već započetu raspravu o europskim vrednotama s kraja 20. stoljeća. Tada je naime niz događaja intenzivirao široku debatu o europskim vrednotama i kulturnim različitostima.²⁰

Rad na *Povelji o temeljnim pravima* (2000.), tekstu novog ustavnog ugovora za Europu, kriza uvjetovana globalnom ofenzivom terorizma, itd. bili su široki okviri rasprave o (ne) postojanju zajedničkih vrednota koje se namjeravalo konstitucionalizirati u novom ustavnom dokumentu za Europu. U raspravama koje su se protegle sve do usvajanja *Lisabonskog ugovora* (2007.) oblikovale su se tri različite pretpostavke o tome što konstituira europske vrednote. Prvo, europske vrednote su *politički pokretači* europskih zajednica (*founding values*); drugo, europske vrednote se povezuju s *europskim idejama* koje čine “skrivenu ideološku agendu” ili kulturnu osovinu Europe i njenog integracijskog procesa. Treće, pojam vrednota označavao je i legalni *acquis communautaire* u kojemu su istaknuto mjesto imali koncepti ljudskih prava, temeljnih sloboda, sloboda, demokracija i vladavina prava.²¹

U širenju kulture europskih ustavnih vrednota osim Parlamenta koji je inzistirao na inkorporaciji vrednota u tekst temeljnih akata Zajednice posebno je važna uloga Europskog suda pravde (ECJ) koji je - tijekom sedamdesetih i osamdesetih godina – u svojim odlukama započeo afirmirati temeljna ljudska prava koja je tema bila gotovo zanemarena u najranijim fazama europske integracije. Inspiriran ustavnom tradicijom država članica Sud je u odnosu na pionirski ekonomistički i utilitaristički pristup Zajednice temeljna ljudska prava zajedno s slobodom, demokracijom, i vladavinom prava počeo sagledavati kao “opće principe prava Zajednice”, “principe koji su zajednički državama članicama”, ukratko kao “ustavne principe”, odnosno kao vrednote koje čine zajedničke odlike Zajednice. To je stajalište na posljertku našlo mjesta i u čl. 2. *Lisabonskog ugovora* (2007.):

The Union is founded on the values of respect for human dignity, freedom, democracy, equality,

---

¹⁹ **A. Walsh & C. Hemmens**, LAW, JUSTICE AND SOCIETY – A SOCIOLOGICAL INTRODUCTION, New York - Oxford, 2008, p. 5

²⁰ **S. Cvijić & L. Zucca**, DOES THE EUROPEAN CONSTITUTION NEED CHRISTIAN VALUES?, *Oxford Journal of Legal Studies*, Vol. 24, pp.739-748, 2004: o O pitanjima dijele li Europljani zajedničke vrednote, da li se one mijenjaju i u kojim pravcima, jesu li kršćanske vrednote i dalje zajednički nazivnik europskog života i kulture, postoji li alternativni koherentni sistem koji bi u Europi zamijenio kršćanstvo, koje su implikacije odgovora na ova pitanja za europsko jedinstvo v. <http://www.europeanvaluesstudy.eu/evs/about-evs/history.html>

²¹ EUROPEAN CONSTITUTIONAL VALUES AND CULTURAL DIVERSITY, **F. Palermo & G.N. Toggenburg** (Eds.), 2003; **G.N. Toggenburg**, THE DEBATE ON EUROPEAN VALUES AND THE CASE OF CULTURAL DIVERSITY, www.eurac.edu/edap; **D. Bunikowski**, AXIOLOGY AND THE TREATY ON CONSTITUTION FOR EUROPE, 2008

the rule of law and respect for human rights, including the rights of persons belonging to minorities. These values are common to the Member States in a society in which pluralism, non-discrimination, tolerance, justice, solidarity and equality between women and men prevail.

Vrednote slobode, demokracije, poštivanja ljudskih prava i temeljnih sloboda te vladavina prava vrijede za cjelinu EU prava. Budući da se Unija temelji na pomenutim vrednotama one nužno traže ekspanziju u općoj doktrini o principima koji sadrže ambiciozne normativne programe u kojima se principi kao norme konkretiziraju na svim područjima EU prava. U složenom kontekstu europskih odnosa suštinska ustavna dinamika vrednota iz čl. 2. i šire ostaje jedan od najvažnijih orijentira politike i institucija koliko EU toliko i država članica.²²

Jačanje europske integracije *A.v. Bogdany* izravno povezuje s razvojem doktrine o ustavnim vrednotama kao principima koji se odnose kako na odnos između država članica i građana tako i na odnos između različitih političkih razina. U europskom kontekstu to se pitanje prije svega tiče razvoja i prirode “složene” zajednice, sadržaja pravila i principa koji razrađuju odnos između nacionalne i europske političke razine. Dok neki principi štite jedinstvo (unity) drugi štite različitost (diversity). Principi su uglavnom dualne naravi što znači da oni pokrivaju odnose institucija EU i država članica i odnose tih institucija prema građanima. Najveći dio principa svoj značaj derivira iz načela autonomije što zapravo implicira stajalište da EU norme ne deriviraju svoju validnost – izravnu ili neizravnu – iz nacionalnih ustavnih poredaka. No, taj je suštinski odmak od tradicionalnih doktrina međunarodnog prava eksplicitno oblikovan u načelu supremacije i izravnog učinka ne samo Ustava već i EU prava bio jedan od uzroka neprihvatanja Ustavnog ugovora (2004.) i traženja rješenja u Lisabonskom ugovoru (2007.). Iako Lisabonski ugovor više ne sadrži eksplicitnu odredbu o tome “Izjava o prednosti” koja je prilog Završnom aktu sadrži mišljenje Pravne službe Vijeća o prednosti prava EZ kako se navodi u 11197 (JUR 260):

Činjenica da načelo prednosti neće biti uključeno u budući ugovor ni na koji način ne mijenja postojanje načela i postojeće prakse Suda pravde.²³

Spoznaja o općem problemu europskog ustavnog prava prema kojemu je moguće da se ustavni principi primjenjivi u državama članicama i oni na razini europskog pravnog poretka ne kreću nužno paralelno dovela je do reakcije i formulacije nekih drugih doktrina o vrednotama. Jedan od takvih primjera je i doktrina o suverenitetu vrednota.

4.1. *Suvremena talijanska doktrina o suverenitetu vrednota.* Jedan od najzanimljivijih doprinosa istraživanju pitanja ustavnih vrednota svakako je poznata doktrina o kontra-granicama sudaca Ustavnog suda Republike Italije (*dottrina dei controlimiti*). U nastojanju da ublaže gubitak normativnog

---

²² *A.v. Bogdany*, CONSTITUTIONAL PRINCIPLES, op. cit. p. 11 et passim; *J.F. Gaudreault Des Biens*, ON PRINCIPLED IMPLICIT CONSTITUTIONAL NORMATIVITY: A TRANS-SYSTEMIC REFLECTION,

²³ IZJAVA O PREDNOSTI, u LISABONSKI UGOVO EUROPSKE UNIJE, Zagreb-Split 2009., p. 376

suvereniteta prouzročenog supremacijom normi EU prava Ustavni sud je razvio doktrinu o suverenitetu vrednota. Italija je ustvari prihvatila doktrinu o supremaciju EU prava pod uvjetom poštivanja njenih središnjih ustavnih vrednota²⁴.

Nelle parole della Corte, richiamate della sentenza *Frontini*, deve quindi escludersi che siffatte limitazioni, concettualmente puntualizzate nel Trattato di Roma sottoscritto da paesi i cui ordinamenti si ispirano ai principi dello Stato di diritto e garantiscono la libertà essenziali dei cittadini, possano comunque comportare per gli organi della CEE un inammissibile potere di violare i principi fondamentali del nostro ordinamento costituzionale, o i diritti inalienabili della persona umana²⁵.

Dakle, prema doktrini o kontra-granicama mjere Zajednice mogu biti nadređene svakoj nacionalnoj normi, ali im nije dopušteno vrijeđati temeljne vrednote zaštićene Ustavom uključujući ustavna temeljna prava. Takva posebna zaštita temeljnih prava i vrednota smatra se nužnom za obranu posljednje utvrde nacionalnog suvereniteta. Zbog toga što članstvo u EU traži određena ograničenja nacionalnog suvereniteta trebaju postojati određena protu-ograničenja, jer bi u suprotnom ograničenje dovelo do nestanka nacionalnog suvereniteta. To je i razlog zbog čega se u ustavima država članica može naći odredba o 'uvjetima' za europsko članstvo. U najvećem broju tih slučajeva ti se uvjeti tiču poštivanja određenih osnovnih vrednota – najčešće temeljnih prava. Ustavni sud je u svojoj odluci *Frontini* No. 232 iz 1989. godine zaključio da se temeljna prava i druge osnovne vrednote ustavnog sustava ne mogu nikako mijenjati i derogirati jer oni imaju ključnu važnost za zajednicu kao cjelinu. Te se vrednote smatraju posvećenima pa se čak i promjene Ustava temeljem posebne procedure iz čl. 138. Ustava ne smatraju dopuštenim ukoliko se one tiču temeljnih prava ili principa.

Ustavni sud nije posebno identificirao takve definitivne, obvezujuće i nedodirljive ustavne vrednote. One se općenito identificiraju s onim vrednotama koje konstituiraju logički ili povijesni preduvjet za demokraciju, kao što su sloboda govora, sloboda okupljanja, princip jednakosti, slobodni izbori, općenito "fundamentalna prava". Radi se, zapravo, o pravima i principima iz čl. 2. koji sadrži generalnu klauzulu zaštite temeljnih prava i 139. Ustava Republike Italije koji onemogućuje promjenu republikanskog oblika vlade. Kao apsolutne vrednote one se ne smiju staviti u pitanje niti ih se smije uvjetovati bilo europskim normama bilo ovlastima nacionalne vlade, uključujući mogućnost promjene ustava. Temeljne se vrednote štite i u odnosima s Katoličkom crkvom koji moraju biti usaglašeni s temeljnim vrednotama, odnosno "kontra-granicama".²⁶

La Costituzione italiana contiene alcuni principi supremi che non possono essere sovvertiti o modificati nel loro contenuto essenziale neppure da leggi di revisione costituzionale o da altre leggi

---

²⁴ **M. Cartabia**, THE LEGACY OF SOVEREIGNTY IN ITALIAN CONSTITUTIONAL DEBATE, u SOVEREIGNTY IN TRANSITION, Edited by Neil Walker, Hart Publishing, Oxford 2003, p. 304-326.

²⁵ **F. Mignosi**, DIRITTO COSTITUZIONALE, XVIII edizione, Simone, Napoli, 2003, p.64

²⁶ Art. 2.) - La Repubblica riconosce e garantisce i diritti inviolabili dell'uomo, sia come singolo sia nelle formazioni sociali ove si svolge la sua personalità, e richiede l'adempimento dei doveri inderogabili di solidarietà politica, economica e sociale.

Art. 139.) - La forma repubblicana non può essere oggetto di revisione costituzionale.

costituzionali. Tali sono tanto i principi che la stessa Costituzione esplicitamente prevede come limiti assoluti al potere di revisione costituzionale, quale la forma repubblicana (art. 139 Cost.), quanto i principi che, pur non essendo espressamente menzionati fra quelli non assoggettabili al procedimento di revisione costituzionale, appartengono all'essenza dei valori supremi sui quali si fonda la Costituzione italiana²⁷.

Talijanska doktrina o suverenitetu vrednota pokazuje, zapravo, da ustavni razvitak u Europi nije linearni proces, već je riječ o razvoju u kojemu se vrednote kao principi razvijaju u bogatstvu pravaca od kojih svaki utiče na karakter javnog i privatnog prava. U tome procesu izvjesne *vrijedonosne orijentacije* prava u okvirima Europske unije svoju posebnu ulogu imaju koliko dva najviša europska suda (ECJ i EctHR) toliko i nacionalni sudovi ustavnog ranga.²⁸

5. O najvišim vrednotama Ustava Republike Hrvatske. Hrvatsko je društvo i država izlaskom iz nesavršenog jugoslavenskog federalnog saveza smiono otvorila stranice *new begining* scenarija.²⁹ Krajem 1990. godine to je u Hrvatskoj prije svega značilo konzumaciju novo otvorenih mogućnosti ustavnog izbora. Prioritetno je pitanje prije svega bilo uspostava konstitucionalizma koji svoju inkarnaciju najčešće traži u usvajanju demokratskog ustava čija je važnost u postavljanju strukturalnih i organizacijskih mehanizama za regulaciju odnosa između države i pojedinca. Suvremena demokracija pritom implicira stvaranje pisanog ustava kojemu je svrha da se njegove odredbe primjenjuju u političkoj praksi. U tom smislu ustav treba biti legitiman i učinkovit. Dok učinkovitost ustava, zapravo, znači da on svojom cjelinom unutar političkog sustava bude – “čvrsto uporište zakonodavnim, izvršnim i sudskim procesima koji se odvijaju preko legalno rigoroznih procedura i pravila odlučivanja,” legitimnost s obzirom na liberalne i demokratske kriterije zahtijeva da temeljni zakon države inkorporira – “građanska i politička prava kao i mehanizme koji garantiraju demokratski i javni karakter političkog procesa”.³⁰

Ustavni inženjering hrvatskog ustavotvorca iz 1990. godine imao je naravno svojih posebnosti koje su bile posljedice učinjenog ustavnog izbora.³¹ Međutim, ono što je Ustav Republike Hrvatske između ostalog približavao “izvjesnoj općenitosti, zajedništvu”³² s drugim ustavima “novih demokracija” i šire bile su, zapravo, “najviše vrednote ustavnog poretka.” Za konkretnog ustavotvorca one

---

²⁷ SENTENZA N.1146, ANNO 1988 <http://www.giurcost.org/decisioni/1988/1146s-88.html>

²⁸ **M.R. Ferrarese**, WHEN NATIONAL ACTORS BECOME TRANSNATIONAL: TRANSJUDICIAL DIALOGUE BETWEEN DEMOCRACY AND CONSTITUTIONALISM, *Global Jurist*, Frontiers, Vol. 9, 1/2009

²⁹ **B. Ackerman**, THE RISE OF WORLD CONSTITUTIONALISM, *Virginia Law Review*, Vol. 83, No. 4 (May, 1997), pp. 771-797

³⁰ **A. Arato**, CONSTITUTION AND CONTINUITY IN THE EAST EUROPEAN TRANSITION, *Constellations*, Vol. 1/1004, p. 92 et passim

³¹ **B. Smerdel**, CONSTITUTIONAL CHOICES. *Croatian Political Science Review*. Vol. 1. (1) pp: 60-78; B.Smerdel-S.Sokol, USTAVNO PRAVO, zagreb 2006, str. 60-61

³² **E. Kuris**, ON THE UNIVERSALITY OF CONSTITUTIONAL VALUES (WITH REFERENCE TO THE CONSTITUTIONAL JURISPRUDENCE OF THE CENTRAL AND EAST EUROPEAN COUNTRIES, AND ECHR CASE-LAW), <http://www.lrkt.lt/Pranesimai/kalbos/turkija.doc>

su dio svojevrsne “tehnologije obvezivanja” (*commitment technologies*)³³ kojima su predstavnici naroda kao politički akter ustavotvornog ranga izrazili svoj kapacitet sažimanja vrednota ustavnog poretka Republike Hrvatske kao kriterija kredibilitnosti *scenarija novog početka* u razvoju i ostvarivanju nacionalnog prava i politike. Iskazane u ustavnom trenutku (*constitutional moment*) od povijesnog značaja za Republiku Hrvatsku vrednote iz čl. 3. suprotnost su pukoj repetitivnoj inkantaciji ideala demokracije, pravde, poštivanja prava čovjeka itd. i tradicionalnoj političkoj retorici.³⁴

Vrijedi zabilježiti da se je u radnjama koje su prethodile usvajanju Ustava govorilo ponajprije o načelima (principima). Tako npr. dr. **Franjo Tuđman** podastirući zastupnicima Sabora “Politička i metodološka polazišta te političko-pravna načela za izradu Ustava Republike Hrvatske” govori o demokratskom i liberalnom načelu, te o desetak političko-pravnih načela koja treba detaljnije razraditi pri izradi Ustava i koja moraju značiti – “bitne političke i pravne osnove za pisanje Ustava Republike Hrvatske”.³⁵

Pojam vrednota spominje se prvi puta u uvodu *Konfederalnog ugovora* (1990.) u kojemu bi se između ostaloga “potvrdila vjera u moralne vrijednosti europske civilizacije (po ugledu na Statut Vijeća Europe)³⁶, a zatim i u *Deklaraciji o*

---

³³ Koncept prethodnog obvezivanja (*concept of precommitment*) možemo sažeti u ideji da ono što izabiremo u jednom vremenu ograničava naše opcije u drugom vremenu kako bismo sebe sačuvali od strasti ili promjene preferencija nije nova. Štoviše ona je vrlo stara. Od paradigmatične Homerove priče o *Uliksu i sirenama*, Senekinoj diskursa *O ljutnji*, preko Spinozinog *Tractatus Politicus* i Tocquevilleove *Demokracije u Americi* do Jan Elsterovog modernog klasika *Ulysses Unbound-Studies in Ratzionality, Precommitment, and Constraints* (2000) razvija se sistematska diskusija o paradoksalnom odnosu između konstitucionalizma i demokracije. Usp. **J. Elster**, DON'T BURN YOUR BRIDGE BEFORE YOU COME TO IT: SOME AMBIGUITIES AND COMPLEXITIES OF PRECOMMITMENT, u *Texas Law Review*, Vol. 81; **S. Holmes**, PRECOMMITMENT AND THE PARADOX OF DEMOCRACY, u *CONSTITUTIONALISM AND DEMOCRACY*, Oxford 1988, p. 195-240

³⁴ “Sloboda, jednakost, nacionalna ravnopravnost i ravnopravnost spolova, mirotvorstvo, socijalna pravda, poštivanje prava čovjeka, nepovredivost vlasništva, očuvanje prirode i čovjekova okoliša, vladavina prava i demokratski višestranački sustav najviše su vrednote ustavnog poretka Republike Hrvatske i temelj za tumačenje Ustava”, USTAV REPUBLIKE HRVATSKE, čl. 3. Pročišćeni tekst Ustava RH (1990) v. <http://www.sabor.hr/fgs.axd?id=1849>

³⁵ Riječ je o sljedećim političko-pravnim principima za izradu Ustava RH: 1. Temeljno ishodište i cilj Ustava jesu -čovjekova -ljudska (građanska, politička, socijalna i kulturna) i narodna prava; 2. Vrhovna vlast (suverenitet) u Hrvatskoj izvire iz naroda i pripada narodu; 3. Zakonodavna vlast pripada Saboru; 4. Ustav jamči parlamentarnu demokraciju i vladavinu zakona (pravna država); 5. Pravo na slobodno političko, poduzetničko i društveno udruživanje pripada svim građanima; 6. Pravo vlasništva, tržišno gospodarstveno i slobodno poduzetništvo; 7. Pravo na slobodno sindikalno organiziranje građana (radnika i poslodavaca); 8. Socijalna država-jamstvo socijalnih prava; 9. Jamstvo narodnih prava i sloboda; 10. Osiguranje suverenosti Republike Hrvatske u uređivanju odnosa s drugima narodima i državama. Načela se manje više ponavljaju i u prijedlogu Konfederalnog ugovora iz listopada 1990. godine. Usp. **A. Milardović**, DOKUMENTI O DRŽAVNOSTI REPUBLIKE HRVATSKE, Alinea, Zagreb 1992., str. 25.-27.

³⁶ Statut Vijeća Europe govori o duhovnim i moralnim vrednotama: (...) Reaffirming their devotion to the spiritual and moral values which are the common heritage of their peoples and the true source of individual freedom, political liberty and the rule of law, principles which form the basis of all genuine democracy; Believing that, for the maintenance and further realisation of these ideals and in the interests of economic and social progress, there is a need of a closer unity between all like-minded countries of Europe (...) Usp. COUNCIL OF EUROPE STATUTE: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/HTML/001.htm>

*proglašenju suverene i samostalne Republike Hrvatske (1990.).*³⁷

U *Ustavu Republike Hrvatske* koji je usvojen nekoliko mjeseci nakon Deklaracije ponovno se govori o vrednotama. Temeljne vrednote ustavnog poretka konstitucionalizirane su u čl. 3. Ustava Republike Hrvatske.³⁸ Prilikom ustavnih promjena iz 2000. godine čl. 3. koji jedini unutar ustavnog teksta *explicite* sadrži pojam vrednote dopunjen je na način da se je na kraju članka koji završava riječima "Republike Hrvatske" dodao nastavak s riječima: - "i temelj za tumačenje Ustava" pa nakon toga čl. 3. postoji u sljedećem obliku:

Sloboda, jednakost, nacionalna ravnopravnost i ravnopravnost spolova, mirotvorstvo, socijalna pravda, poštivanje prava čovjeka, nepovredivost vlasništva, očuvanje prirode i čovjekova okoliša, vladavina prava i demokratski višestranački sustav najviše su vrednote ustavnog poretka Republike Hrvatske i temelj za tumačenje Ustava.

U rasponu od dvadesetak godina (1990.-2000.) politički akteri uglavnom nisu mijenjali svoj normativni vokabular pa bi bilo zanimljivo istražiti koje mjesto i ulogu imaju vrednote i principi (načela) u hrvatskoj ustavnopravnoj i političkoj retorici.³⁹

U suvremenim promišljanjima uloge jezika u društvenim promjenama zaključuje se da jedan od razloga zbog čega vrednote o kojima govore političari zaslužuju pažnju leži i u tome što vrednote, zapravo, konstituiraju ključnu determinantu političke akcije. Za razliku od političara koji često rastežu značenja postojećih principa kako bi prikriili radnje koje žele legitimirati, ustavnopravna teorija polazi od pretpostavke da prozaični i često izravni eksterijer političke retorike može skrivati višestrane i intrigantne koncepcije i suptilne normativne zahtjeve. U političkoj upotrebi pojedini se različiti argumenti koriste zajedno, različiti koncepti se brkaju jedan s drugim, pa se precizne koncepcije određene ideje na određenom mjestu rijetko kada dovoljno specificiraju. Iako je bezgraničnost (apstraktnost) vrednota i argumenata u političkoj retorici ponekad svjesni iskorak političara na teoriji je i akademiji da "rekonstruira i pojača" temeljne koncepte i norme kako bi razmrsila i iskoristila implikacije različitih argumenata koji se koriste u političkoj raspravi i zakonodavstvu. Posebnu pak ulogu u toj "rekonstrukciji i jačanju" ima sudstvo.⁴⁰

---

³⁷ "Republika Hrvatska jest demokratska, pravna i socijalna država, u kojoj su najviše vrednote ustavnog poretka: sloboda, jednakost, nacionalna ravnopravnost, mirotvorstvo, socijalna pravda, poštivanje prava čovjeka, pluralizam i nepovredivost vlasništva, očuvanje prirodna i čovjekova okoliša, vladavina prava i demokratski višestranački sustav". Usp. DEKLARACIJU O PROGLAŠENJU SUVERENE I SAMOSTALNE REPUBLIKE HRVATSKE (NN 31/1990), cit.pr. **A. Milardović**, op.cit., str. 88.-91.

³⁸ "Sloboda, jednakost, nacionalna ravnopravnost, mirotvorstvo, socijalna pravda, poštivanje prava čovjeka, nepovredivost vlasništva, očuvanje prirode i čovjekova okoliša, vladavina prava i demokratski višestranački sustav najviše su vrednote ustavnog poretka Republike Hrvatske", čl. 3. Ustava RH 1990. (NN 56/1990 od 22. prosinca 1990.).

³⁹ O konstitucionalizmu kao "dugoročnoj paradigmi" usp. **A. Sajo**, CONSTITUTIONAL LAW IN TWENTY YEARS FROM NOW, *Acta Juridica Hungarica*, Vol. 42/2001, p. 149-158

⁴⁰ Usp. **Q. Skinner**, LANGUAGE AND SOCIAL CHANGE, u **J. Tully** (Ed.), MEANING AND CONTEXT: QUENTIN SKINNER AND HIS CRITICS, Princeton, 1988, p. 132; **R. Bajpai**, VALUES IN POLITICAL RHETORIC,

Prvi pokušaj definiranja ustavnih vrednota dat je tijekom izmjene Ustava iz 2000. godine kada su pisci *Stručnih osnova za promjenu Ustava* glede vrednota zaključili sljedeće:

Cjelina ustavnih vrednota koje su nabrojene u čl. 3. Ustava temeljni je okvir postojanja ustavnog prava Republike Hrvatske. Zahvaljujući ustavnim vrednotama kao što su npr. "sloboda", "jednakost", "višestranačje", građani Republike Hrvatske su na posljednjim izborima iskazali koliko jasnu predanost cilju obnove, afirmacije i zbiljske emancipacije dostojanstva građanina koji odlučuje, toliko i potvrdi Hrvatske kao ustavnodemokratske države dostojne najboljih atributa u ovoj oblasti. U tom smislu ustavne vrednote nisu samo vrelo pokretačke snage građanskih vrlina pojedinaca, već i izvor ustavnog i zakonitog djelovanja državnih i drugih tijela kojima je realizacija Ustava primarna zadaća. Ustavne funkcije koje imaju državna tijela, prije svega zakonodavna, izvršna itd. ali i funkcije svih ostalih subjekata javnog prava nisu ništa drugo do realizacija orijentacija u značenjima koja moraju biti data ustavnim vrednotama u svekolikim i uvijek posebnim okolnostima.

Dopuna čl. 3. Ustava koja određuje da su 'ustavne vrednote ... temelj za tumačenje Ustava i zakona' ima za svoj cilj i svrhu jačanja konstitucionalizma te olakšati opću orijentaciju u primjenjivanju Ustava. No ova bi dopuna posebno olakšala ustavne nadležnosti Ustavnog suda RH, a posebno njegovo pravo da odlučuje o 'suglasnosti zakona s ustavom'.⁴¹

Na sličan se način uloga temeljnih vrednota u suvremenoj ustavnoj hermeneutici sagledava i u drugim državama koje imaju pisani ustav. Naime, sama ideja pisanog ustava povezuje se s iskorištavanjem neprocjenjive uloge države u službi ljudskih i političkih vrednota. Naravno da u njihovoj realizaciji postoje razlike od jedne sredine do druge sredine jer se u svakoj od njih ogledaju različite pravne kulture, iskustva i vizije idealnog ljudskog društva. Međutim, komparativna su istraživanja ustavnih vrednota pokazala njihovu neprocjenjivu ulogu u determiniranju širine djelovanja i strukture konkretne državne vlasti i rješavanju konkretnih konflikata koji se permanentno pojavljuju između disidentskih stajališta pojedinaca i odluka zakonodavnog tijela o "javnoj moralnosti"⁴².

Ustav SAD (1787.) kojega su američki *founder fathers* ostavili sunarodnjacima izražava vrednote utilitarnog pojma blagostanja, pravednosti i individualne slobode koja se shvaća kao sloboda od uplitanja državne vlasti. Koncept utilitarnosti izražava supstancijalni sadržaj ovlasti koje su dodjeljene Kongresu (Art. I.), prikladnost Predsjednika SAD da izvršava zakone i politiku izražava Art. II., a Art. III. izražava osnov jedinstvene pozicije Vrhovnog suda SAD u materiji pravosuđa. Koncept pravednosti izražava načelo većinske vladavine u Art. I., proceduralne garancije Bill of Rights, a jednakost i zakonitost postupka Am. XIV. Vrednotu individualne slobode i njenu zaštitu omogućuju dioba vlasti i građanske

---

⁴¹ Usp. MATERIJALE RADNE SKUPINE PREDSEDNIKA REPUBLIKE KOJA JE IZRADILA STRUČNI PRIJEDLOG PROMJENE USTAVA U 2000. GODINI v. na http://www.predsjudnik.hr/Download/2003/09/10/radna_skupina.doc

⁴² **W.J. Wagner**, THE ROLE OF BASIC VALUES IN THE CONTEMPORARY CONSTITUTIONAL HERMENEUTICS OF GERMANY AND THE UNITES STATES, 1996, <http://zaoerv.de>; **F. Venter**, UTILISING CONSTITUTIONAL VALUES IN CONSTITUTIONAL COMPARISON, u CONSTITUTION AND LAW: DEVELOPMENTS IN THE CONTEMPORARY CONSTITUTIONAL STATE, 2000, p. 35;

slobode. Dugo iskustvo američkog konstitucionalizma iskristaliziralo je šemu u kojoj se vrednote tretiraju kao funkcionalni rekviziti slobode i blagostanja za koje se vjeruje da vode do ostvarenja individualizirane potrage za srećom.⁴³

Jedan od najuglednijih suvremenih ustava *Temeljni zakon SR Njemačke* (1949.) Ustavni sud SR Njemačke iščitava kao “jedinственu strukturu supstancijalnih vrednota” u kojoj njihov niz – “korespondira s objektivnim moralnim poretkom”⁴⁴. Prema ideji vodilji njemačkih ustavnih sudaca o “objektivnom poretku vrednota” *Temeljni zakon SR Njemačke* inkorporira temeljne vrijedonosne odluke utemeljitelja Ustava od kojih su najvažnije one koje se tiču izbora slobodnog demokratskog poretka s liberalnom, reprezentativnom, federalnom i parlamentarnom demokracijom kojoj su potpora i pojačanje temeljna prava i slobode. Prema **D. Kommersu** te su temeljne vrednote – “objektivne zato jer se za njih kaže da pod ustavom imaju neovisni realitet, i koje svim tijelima državne vlasti nameću afirmativnu dužnost da vide jesu li one realizirane u zbilji.”⁴⁵ Vrednota dostojanstva ljudske osobe (*Die Würde des Menschen ist unantastbar*) kičma je ustavnog teksta. Uvjeren u suštinsko jedinstvo i spoznaju objektivnog moralnog poretka izvan ustavnog teksta Ustavni sud SR Njemačke svojom praksom doprinosi općenitosti konkretnih prava i sloboda zadovoljavajući time zahtjeve ustavne šeme vrednota.⁴⁶

Pitanje ustavnih vrednota na poseban je način razmatrao Vrhovni sud Izraela i to nakon usvajanja dva temeljna zakona: *Temeljnog zakona o slobodi i dostojanstvu* (1992.) i *Temeljnog zakona o slobodi od okupacije* (1992.). Svrha tih ustavnih dokumenata sastojala se u afirmaciji i obrani slobode i dostojanstva kao temeljnih “vrednota Izraela kao židovske i demokratske države”. Te su vrednote **Aroonu** Baraku služile kao interpretativni kriterij primjene Temeljnog zakona. Za predsjednika Vrhovnog suda te se vrednote dostojanstva i slobode nisu mogle ograničiti samo na primjenu Zakona o ljudskim pravima. U skladu s učenjem o svrhovitom ustavnom tumačenju (*purposive interpretation*)

odredbe ustava su jedinstvena cjelina. Ako su vrednote države Izrael kao židovske i demokratske države usadene u temeljne zakone koji se odnose na ljudska prava onda se ona moraju primjenjivati i izvan prostora tih temeljnih zakona što znači u tumačenju svih odredaba izraelskog ustava i zakona.

---

⁴³ Tekst USTAVA SAD koristili smo iz knjige **S.E. Finer et al.**, *COMPARING CONSTITUTIONS*, Oxford 1995, p. 102-126. Hrvatski prijevod u USTAVU SJEDINJENIH AMERIČKIH DRŽAVA, preveo i uvodnu studiju napisao prof. dr. sc. B. Smerdel, bez oznake izdavača.

⁴⁴ Tekst Temeljnog zakona SR Njemačke koristili smo iz knjige **S.E. Finer et al.**, *COMPARING CONSTITUTIONS*, Oxford 1995, p. 128-207. U izvorniku (GRUNDGESETZ FÜR DIE BUNDESREPUBLIK DEUTSCHLAND na http://www.google.hr/search?hl=hr&source=hp&q=grundgesetz&meta=&rlz=1W1SKPB_en&aq=f&oq= i engl. prijevodu (S.E. Finer) Ustav ne sadrži explicite pojam vrednote (Wert), ali u čl. 23. o EU govori npr. o principu supsidijarnosti (das Subsidiaritätsprinzip).

⁴⁵ **D. Kommers**, *THE CONSTITUTIONAL JURISPRUDENCE OF THE FEDERAL REPUBLIC OF GERMANY*, Durham, 1997, p. 47; **D. Kommers**, *GERMAN CONSTITUTIONALISM: A PROLEGOMENON*, 40 *Emory Law Journal*, 40/1987, p. 859-61;

⁴⁶ **W.J. Wagner**, op. cit. p. 181

Ustavne vrednote Izraela kao “židovske i demokratske države” konstituiraju bitni uvjet važenja svih drugih normi ustavnog poretka jer ona imaju “ustavni supra-legislativni normativni status”. Ordinarno zakonodavstvo koje ograničuje ustavno ljudsko pravo proglasit će se neustavnim ako nije suglasno s vrednotama Izraela kao “židovske i demokratske države”. Prema tome važnost izraza *the values of the State of Israel as a Jewish and democratic State* ima veliki legalni značaj. Za A. Baraka vrednote

... imaju ustavni status. Ne radi se o pukoj verbalnoj formuli koja ne sadrži normativnu poruku. Ta formula ima važni normativni značaj. Ona utječe na određivanje širine ljudskih prava i zaštitu koja im se daje pod (izraelskim) pravom. Upravo je zato važno odgovoriti na pitanje: Koje su vrednote izraelske države kao židovske i demokratske države? Kako su ode određene? Koja im je težina? Koji je odnos između vrednota države Izrael kao židovske države i njenih vrednota kao demokratske države? ⁴⁷

Činjenica je da tekst Ustava Republike Hrvatske govori o vrednotama i o principima (načelima). Vrednote se spominju u čl. 3. (“temeljne vrednote ustavnog poretka”), a princip u čl. 4. – (“načelo diobe vlasti”). Ima vrednota koje su istodobno i principi (dioba vlasti je vrednota prema čl. 3. Ustava, a načelo prema čl. 4. Ustava). Na posljetku pojedini ustavni članci faktički sadrže principe iako ga nominalno takvim ne označuju. Tako čl. 5. sadrži načelo ustavnosti (“U Republici Hrvatskoj zakoni moraju biti u suglasnosti s Ustavom, a ostali propisi i s Ustavom i sa zakonom. Svatko je dužan držati se Ustava i zakona i poštivati pravni poredak Republike Hrvatske”), ili npr. čl. 16. st. 2. Ustava koji sadrži načelo proporcionalnosti: “Svako ograničenje slobode ili prava mora biti razmjerno naravi potrebe za ograničenjem u svakom pojedinom slučaju”; itd.

Fundamentalna važnost čl. 3. Ustava RH o “temeljnim ustavnim vrednotama” proizlazi iz činjenice da je njime otvorena mogućnost klasifikacije (taksonomije) Republike Hrvatske kao države koja se temelji na pravu. Ta je konstitucionalistička taksonomija otvorila prostor afirmaciji konteksta, kulture, tradicije i povijesnih ostvarenja hrvatskog naroda koji je kao *demos* različit od drugih. Utoliko konstitucionalizam nije priča o ustavima koliko o posljedicama ustavne različitosti. Dok tradicionalni *nacionalni konstitucionalizam* izvor svojih vrednota situira u transcendentnom geniju naroda svake nacije posebno, *transnacionalni konstitucionalizam* situira legitimizirajuće ustavne vrednote izražene u obliku konsenzusa zajednice nacija. Konstitucionalizirajući vrednote iz različitih izvora hrvatski je ustavotvorac 1990. godine, zapravo, projecirao sliku aspiracijskog konstitucionalizma i normativnog ustava, odnosno ustava utemeljenog na vrednotama.⁴⁸ Tako se čl. 3. i pripadajuće eksplicitno nabranjanje

⁴⁷ A. Barak, *PURPOSIVE INTERPRETATION IN LAW*, (translated by Sari Bashi). Princeton: Princeton University Press, 2005. 464pp.

A. Barak, *THE VALUES OF THE STATE OF ISRAEL AS A JEWISH AND DEMOCRATIC STATE*, http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsourc/judaica/ejud_0002_0020_0_20304.html; P. Bačić, *KONSTITUCIONALIZAM I SUDSKI AKTIVIZAM*, Split 2010., str.

⁴⁸ “Aspiracijski konstitucionalizam definira zemlju, naciju u pojmovima njene budućnosti, ciljeva

temeljnih ustavnih vrednota pojavljuje kao

povezna točka identifikacije i vertikalnog postrojavanja sustava materijalnih i procesnih vrednota koje ne reflektiraju jedinstvenu nacionalnu volju teritorijalnog suverena.⁴⁹

Činjenica je da Ustavni sud Republike Hrvatske još uvijek hvata zalet prema odlučnijem tumačenju većine najviših vrednota ustavnog poretka RH.⁵⁰ Inspiracija za takvo poželjno interpretativno prometejstvo, mogla bi biti poruka suca **J. Brandeisa** koji je kritizirao i odbacivao svako ono djelovanje Suda koji je pitanja i probleme u svojim predmetima – “usitnjavao tehničkim i nesuštinskim argumentima. Ustav se bavi suštinom, a ne sjenama”.⁵¹

Brandeisov *dissenting opinion* može se, zapravo, shvatiti kao svojevrsni metodološki naputak za razumijevanje razlike između konstitucionizma (*constitutionism*) i konstitucionalizma (*constitutionalism*) u kojoj diferenciji značajno mjesto i uloga pripada upravo vrednotama. Naime, svaki ustavni tekst kao političko-pravni dokument prvog reda identificira vrednote, principe, institucionalne mehanizme, te prava i slobode do kojih jedna država i društvo, odnosno njeni nositelji posebno drže. Sadržaj ustavnih tekstova razlikuje se od slučaja do slučaja. Suvremeni američki konstitucionalist **Walter Murphy** je mjeru u kojoj se političari drže “slova” Ustava i normi ustavnog poretka označio neologizmom *constitutionism* (**Stanley N. Katz** za isto koristi pojam lažnog konstitucionalizma: *faux constitutionalism*). Zato što temeljne vrednote teksta i poretka variraju od onih koje postoje u totalitarnom režimu do onih koje vrijede u slobodarskom političkom sustavu dužnosnici većine država (političari, suci) pretendiraju da svoju praksu nazivaju konstitucionalizmom, dok faktički oni, zapravo, slijede konstitucionizam, bivajući dosljedni samo principima vlastitog ustavnog poretka. Međutim,

koncept konstitucionalizma razlikuje se od konstitucionizma po tome što zahtijeva više od pukog pristajanja za *bilo koji* ustavni tekst ili poredak. Konstitucionalizam je normativna politička teorija koja nadilazi posebni oblik ustavnog poretka, ona teorija kojoj je središnji princip da je svako obnašanje državne vlasti, bez obzira predstavljaju li one volju vođe-pojedinca, elite, ili većine građana podvrgnuto važnim *substantivnim* i proceduralnim ograničenjima.⁵²

---

i snova. Primjeri drugih ustava i ustavnosti mogu se koristiti kako bi se njima izrazio taj aspiracijski smisao i kako bi se na pozitivan način selekcioniralo ono što se ima učiniti...”, usp. **K.L. Scheppele**, ASPIRATIONAL AND AVERSIVE CONSTITUTIONALISM, THE CASE FOR STUDYING CROSS-CONSTITUTIONAL INFLUENCE THROUGH NEGATIVE MODELS, *International Journal of Constitutional Law* 1/2003, p. 296 et passim

⁴⁹ **L.C. Backer**, FROM CONSTITUTION TO CONSTITUTIONALISM: A GLOBAL FRAMEWORK FOR LEGITIMATE PUBLIC POWER SYSTEMS, *Penn State Law Review*, Vol.113, 3/2009, p. 146 et passim

⁵⁰ **S. Rodin**, USTAVNI SUD DEFINIRA SOCIJALNU DRŽAVU, *Revija za socijalnu politiku*, 2/1998.

⁵¹ **J. Brandeiss** (dissenting), MILWAUKEE SOC. DEMOCRATIC PUBL' CO v. BURLISON, 255 U.S. 40, 431 (1921), cit. pr. S.D. Gilreath, THE TEHNICOILOR CONSTITUTION: POPULAR CONSTITUTIONALISM, ETHICAL NORMS, AND LEGAL OEDAGOGY, u *Texas Journal on Civil Liberties & Civil Rights*, vol. 9, 2003, p. 22

⁵² **W. Murphy**, CONSTITUTIONAL INTERPRETATION AS CONSTITUTIONAL CREATION:

Ako je npr. središnja vrednota konstitucionalizma ljudsko dostojanstvo onda iz takve premise proizlazi da država određene stvari jednostavno ne smije raditi bez obzira koliko ona smjerno poštivala procedure koje su specificirane ustavnim tekstom, poretkom, voljom elite, akademske zajednice ili demokratske većine. Naravno, takva je normativna teorija inkompatibilna s najvećim brojem autoritarnih država, ali kako to zaključuje niz suvremenih konstitucionalista - konstitucionalizam se ne "ljubi" previše ni s pojmom suvereniteta pa makar mu subjekt bio i "narod". U savezu konstitucionalizma i predstavničke demokracije stvara se novi entitet - ustavna demokracija kojoj je temeljni princip vladavina naroda, ali jedino na način da takva vladavina bude ograničena materijalnim i proceduralnim ograničenjima. Ovdje vrednote definiraju i potiču konstitucionalizam.

Iako je Ustav RH (1990.) s jedne strane nedvojbeno poseban po tome što afirmira Republiku Hrvatsku, njenu samostalnost i neovisnost, naš je Ustav s druge strane isto tako neodvojivi dio europskog, svjetskog konsenzusa koji - oblikovan nakon završetka II. sv. rata inzistira na stajalištu da je u izgradnji države i društva pitanje vrednota i njihovog ostvarivanja važna stvar, odnosno da su ustavne vrednote po svom autoritetu superiornije od bilo kakvih "posebnosti nacionalnog sentimenta". Proces ostvarivanja vrednota osigurava legitimnost ustava. Ustav bez legitimnosti nije nikakav ustav. U tom pravcu suvremena je ustavna teorija jednodušna u zaključku da je "legitimnost u funkciji vrednota, koje zauzvrat služe kao temelj konstitucionalizma."⁵³

6. Zaključak. Konstitucionalizacija vrednota dio je povijesnog i pionirskog zaokreta kojega su na planu ustavnosti obilježili tvorci glasovite američke *Deklaracije o neovisnosti* (4. 07. 1776.). Oni su polazeći od "samorazumljivih istina" tim dokumentom ispisali prolegomenu Ustava SAD (1787.) koji je bio i ostao za svagda veličanstveni spomenik ljudi odanih slobodi.⁵⁴ Naime, Ustav SAD u svojoj preambuli sadrži snažan i neponovljivi izraz uvjerenja o bezgraničnom pravu čovjeka da traži sreću i blagostanje za sebe i svoje bližnje i to ne samo u okvirima svoje države i društva. U tom smislu zanimljiv je zaključak *Sanford Levinsona* koji preambulu američkog Ustava - kao strukturalni dio ona će se kasnije pojavljivati u najvećem broju ustavnih dokumenata⁵⁵ kao ključno mjesto

---

THE 1990-2000 HARRY ECKSTEIN LECTURE, CSD, *University of California*, Irvine, 2000, eScholarship Repository, University of California, <http://repositories.cdlib.org/csd/00-05>, p. 2

⁵³ L.C.Backer, FROM CONSTITUTION TO CONSTITUTIONALISM: A GLOBAL FRAMEWORK FOR LEGITIMATE PUBLIC POWER SYSTEMS, *Penn State Law Review*, Vol.113, 3/2009, p. 106 et passim

⁵⁴ (...) DECLARATION OF INDEPENDENCE, July 4, 1776... **We hold these truths to be self-evident:** That all men are created equal; that they are endowed by their Creator with certain unalienable rights; that among these are life, liberty, and the pursuit of happiness; that, to secure these rights, governments are instituted among men, deriving their just powers from the consent of the governed; that whenever any form of government becomes destructive of these ends, it is the right of the people to alter or to abolish it, and to institute new government, laying its foundation on such principles, and organizing its powers in such form, as to them shall seem most likely to effect their safety and happiness. Usp. na http://avalon.law.yale.edu/18th_century/declare.asp

⁵⁵ O strukturi usp. M. Jovičić, O USTAVU – TEORIJSKO KOMPATIVNA STUDIJA, Beograd 1977., str. 107. et passim

isticanja najvažnijih principa i ciljeva (zapravo vrednote) ustava - smatra

najznačajnijim dijelom Ustava. Razlog je jednostavan: preambula upućuje na bitnu stvar čitavog poduhvata. Svih onih 4.500 i nešto više riječi koji se u originalnom, neizmjenjenom Ustavu nalaze iza Preambule, zapravo, je zamišljeno da posluže ostvarivanju svih onih velikih ciljeva koji su u njoj postavljeni. Upravo ciljevi artikulirani u Preambuli opravdavaju sredstva naših političkih institucija⁵⁶.

Vrednote iz preambule američkog Ustava (1787.)⁵⁷ imali su u razvoju američke ustavnosti dokazano veliku važnost. Iste su – prema **John Rawlsu** - predstavljale bitne elemente sadržaja političke koncepcije pravednosti američkog naroda i njegove demokracije. Kao ekstenzije javnog razuma (*public reason*) one su na odlučujući način određivale prirodu i život nacionalnog Ustava. No, kao “ustavne suštine” (*constitutional essentials*) s integrativnom funkcijom one su u američkom pravu ujedno i predmet ekstenzivnog tumačenja i debata koje ne prestaju.⁵⁸ Za **Cass Sunsteina** to je zbog toga što

ljudska moralnost prepoznaje različita dobra, koja se ne mogu podvesti pod jedinstvenu “matičnu” vrednotu. Isto vrijedi i za moralne vrednote koje se reflektiraju u pravu. Bilo koja jednostavna, općenita, monistička teorija koja počiva na jednoj vrednoti u širokom području prava – slobodi govora, ugovoru, vlasništvu – prekruta je da bi odgovarala našem najboljem razumijevanju brojnih vrednota koja tamo postoje. Bilo bi apsurdno pokušati pravno odlučivati preko jedne jedine koncepcije vrednote.⁵⁹

Širenjem ustavnosti rasprave o vrednotama odvijale su se posvuda gdje se usvajao pisani ustav. Kohezija “države-nacije” općenito političkog društva kao konkretne realnosti tražila je prepoznavanje određenih vrednota u društvu. Rasprava se je s tijekom vremena s nacionalnog plana prenijela i otvorila na međunarodnom planu.⁶⁰ *Opća deklaracija o pravima* (1948.) izrazila je vrednote koje su čovječanstvu nakon II. sv. rata trebali vratiti vjeru u moralni integritet

---

⁵⁶ **S. Levinson**, OUR DEMOCRATIC CONSTITUTION-WHERE THE CONSTITUTION GOES WRONG (AND HOW WE THE PEOPLE CAN CORRECT IT), Oxford University Press 2006, p. 13

⁵⁷ We the People of the United States, in Order to form a *more perfect Union*, establish *Justice*, insure *domestic Tranquility*, provide for the common defence promote the *general Welfare*, and secure the *Blessings of Liberty* to ourselves and our Posterity, do **ordain and establish this Constitution** for the United States of America. (Preambula Ustava SAD 1787.)

⁵⁸ **J. Rawls**, THE IDEA OF CONSTITUTIONAL ESSENTIALS IN DELIBERATIVE DEMOCRACY, **J. Bohman et al.**, THE SUPREME COURT AS EXEMPLUM OF PUBLIC REASON, 1997, p. 108; **J. Rawls**, THE IDEA OF PUBLIC REASON REVISITED, *The University of Chicago Law Review*, Vol. 64, No. 3 (Summer, 1997), pp., 765-807; o ulozu vrednota u američkoj ustavnosti v. **T. Marshall**, REFLECTIONS ON THE BICENTENNIAL OF THE U.S. CONSTITUTION”, p. 142-145; **William J. Brennan, Jr.**, THE CONSTITUTION OF THE UNITED STATES: CONTEMPORARY REFLECTION, u IT IS A CONSTITUTION WE ARE EXPOUNDING-COLLECTED WRITINGS ON INTERPETING OUR FOUNDING DOCUMENT, Foreworded by **Lawrence H. Tribe**, *American Constitution Society for Law and Policy*, 2009

⁵⁹ **Cass R. Sunstein**, LEGAL REASONING AND POLITICAL CONFLICT, Oxford University Press, New York-Oxford, 1996, p. 43

⁶⁰ **G. N. Toggenburg**, THE DEBATE ON EUROPEAN VALUES AND THE CASE OF CULTURAL DIVERSITY, European Diversity and Autonomy Papers, EDAP1/2004, www.eurac.edu/edap; CHANGING AND UNCHANGING VALUES IN THE WORLD OF THE FUTURE, Inaugural Conference, November 8-10, 2001, Boston University & Carnegie Council on Ethics and International Affairs, 2006.

čovjeka i povjerenje u snagu trajnih ljudskih vrednota. Od tada pa do danas potreba njihovog prespitivanja je konstantna posebno iz razloga što se danas za pojedine “vrednote” i “vrline” zapadnjačke civilizacije ili za “božje” vrednote rigidnih fundamentalista često ističe da su oruđa represije u rukama elita moći. Dakako, kao dio povijesno temporalnih struktura vrednote su uvijek rezultat postojećih socijalnih odnosa i njihovih institucionalnih oblika. Upravo zato što predstavljaju čovjeka i njegovo društvo one nužno zahtijevaju zaštitu pluraliteta političkih institucija i pravnih instrumenata.

Suvremenu ustavnodemokratsku državu i društvo karakterizira pluralizam perspektiva i interesa koji svoje jedinstvo ostvaruju konstitucionalizacijom ustavnih vrednota. Ustavopravna teorija ustavne vrednote sagledava kao politički i/ili ideološki kompromis⁶¹. U aktualnim okvirima ustavotvorstva kompromisu doprinose različiti akteri. Kompromis može biti prihvaćen od različitih aktera iz različitih razloga. Iako se tijekom ustavotvorstva između sudionika pojavljuju neslaganja, prihvaćeni ustav odražava balans različitih perspektiva, ali ne inkorporira nužno suprotna filozofska ili politička stajališta.

Konstitucionalizirane vrednote su kao ustavna esencija - “fiksirani telos prema kojemu se krećemo” (*S. Levinson*). Takva nam hijerarhija omogućuje uočiti i kristalizirati razliku prema onome što bi moglo izgledati kao ili jest “ordinarna politika”, odnosno “temporalni” pa čak i “trivijalni” Ustav⁶². Dakle, fiksirana grupa vrednota koje nalazimo u velikom broju suvremenih ustava nije samo *l'art pour l'artistički* ustavni argument ideološkog naboja kojemu je svrha služiti kao puka scenografija društvenih odnosa. Vrednote bi se prije mogle razumjeti kao kompleksni ustavni *attachment* kojeg građani identificiraju s onim političkim i pravnim sustavom koji svojim sadržajem jest potencijalno, ali i radikalno drugačiji od uvijek postojećeg “trivijalnog” Ustava, odnosno onog Ustava kojega najčešće deformiraju nositelji vlasti u krizi legitimiteta ili agresiji izvanrednih situacija koje često izravno i ozbiljno otvaraju pitanje granica legaliteta.⁶³

Kada je 17. travnja 1906. godine *Oliver Wendell Holmes* objavio svoj glasoviti *dissenting opinion* u odluci *Lochner*⁶⁴ obznanila se je ortodoksija koja je i danas utjecajna u tumačenju ustava. Njegov je glavni argument kako nema principjelne granice državnoj vlasti, niti stalne institucionalne barijere između ljudi i tiranije. Država može raspolagati pojedincem kako ju je volja i to sve dotle dok se poštuju proceduralne potrebitosti! Dokazujući pritom da Ustav nije ništa drugo, nego visoko formalizirani mehanizam kojim se subjektivna mišljenja pretvaraju u pravo, da Ustavu zapravo nedostaje svekoliki sadržaj i da je najviši zakon države ništa drugo nego agnostik po pitanju odnosa čovjeka prema državi Holmes je

---

⁶¹ O razlikama između političkog konsenzusa i političkog kompromisa v. kod **J. Rawls**, *POLITICAL LIBERALISM*, Columbia Univ. Press, 1993, p. i **J. Habermas**, p. 473 et passim

⁶² **S. Levinson**, *CONSTITUTIONAL FAITH*, Princeton University Press, 1988, p. 149

⁶³ O različitim situacijama izvanrednosti i kriza usp. *EMERGENCIES AND THE LIMITS OF LEGALITY*, Ed. Victor V. Ramraj, Cambridge 2008.

⁶⁴ *LOCHNER v. NEW YORK*, 198 U.S. 45, 46 (1905)

zagovarao vrijedonosno neutralni stav prema ustavu i njegovim vrednotama.⁶⁵

Međutim, naspram vrijedonosno neutralne pozicije postoji i jedna druga snažna struja ustavnih ideja s izvorom u djelu *Tomasa Jeffersona* koji je na poseban način veličao značaj pisanog ustava: – “Naša posebna sigurnost vezana je uz posjedovanje pisanog Ustava. Nemojmo dopustiti da se on konstrukcijom pretvori u prazni komad papira.”⁶⁶

Uvjerenje u snagu vrednota i ciljeva zapisanih u Deklaraciji o neovisnosti (1776.), Preambuli Ustava SAD (1787.), ali i svih kasnijih velikih dokumenata ustavnog karaktera ne potvrđuju nihilističku tezu o “praznom” ustavu. Kada bi se *dissenting opinion* suca Holmesa shvatilo ozbiljno

onda bi se pojedinac trebao *principijelno* tretirati kao kreatura bez ikakvog prava koja je osuđena da puzi pred “prirodnim rezultatom” “većinskog mišljenja” u društvu pa bi se i sami Ustav trebao principijelno razumjeti kao institucionalna nevidljiva sila koja društvu nameće promjenljiva subjektivna mišljenja nepokornim pojedincima.⁶⁷

Kao temeljni zakon Republike Hrvatske naš Ustav iskazuje obvezujući karakter ne samo u područjima strukturalnih principa (npr. dioba vlasti) već i na problematičnom području odnosa između pravila vladavine većine i individualnih prava koji odnos na prioritetan način izražavaju upravo odgovarajuće ustavne vrednote. Kao temeljni zakon Ustav je prema pretpostavci uvijek iznad politike, ali je silom nužnosti uvučen u političke kontroverze između vladavine većine i individualnih prava. Zahvaljujući svojoj funkciji Ustav obvezuje demokratsku većinu na respektiranje vrednota koje pripadaju svima. U našem Ustavu one nisu slučajno postale “temelj za tumačenje Ustava”. Uključivanje vrednota u ustavni tekst bio je od velikog značaja jer njihovo postojanje sugerira izvor predanosti ustavotvorne i drugih vlasti te upućuje na zaključak o postojanju višeg stupnja razvitka kojeg društvo koje se vodi ustavom dostiže potvrđujući tako u političkom procesu svoju unutarnju koheziju i civilizacijski identitet. Imajući na umu posebni karakter Ustava i njegovu funkciju kao izvora prava i obveza mogući politički konflikti o temeljnim vrednotama ključnim za hrvatsko društvo sasvim prirodno nalaze svoj izraz i u različitim tumačenjima teksta kojima se vrednote formaliziraju i iskazuju na autoritativan način. To jednostavno znači da državni organi iz temeljnih ustavnih vrednota deriviraju niz najvažnijih ustavnopravnih, političkih i praktičnih implikacija⁶⁸.

⁶⁵ T.A. Bowden, op. cit. p. 10

⁶⁶ “Our peculiar security is in the possession of a written Constitution. Let us not make it a blank paper by construction.” u THOMAS JEFFERSON TO WILSON NICHOLAS, 1803. <http://religionanddemocracy.lib.virginia.edu/jefferson/quotations/jeff4.htm>; D.J. Goldford, THE AMERICAN CONSTITUTION AND THE DEBATE OVER ORIGINALISM, Cambridge 2005.

⁶⁷ T.A. Bowden, op. cit. p. 14

⁶⁸ O obazrivom pristupu Ustavnom suda prema pitanju: shvaća li Ustav kao eksplicitini ili implicitini propis i potrebi tumačenja v. PROBLEMI ZAKONODAVNIH PROPUSTA U USTAVOTVORNOJ PRAKSI-ODGOVORI USTAVNOG SUDA RH NA UPITNIK ZA XIV. KONGRES KONFERENCIJE EUROPSKIH USTAVNIH SUDOVA, [http://www.lrkt.lt/conference/Pranesimai/Questionnaire %20-%20CROATIAN.doc](http://www.lrkt.lt/conference/Pranesimai/Questionnaire%20-%20CROATIAN.doc); O potrebi snažnijeg tumačenja ustavnih odredaba u njihovom supstancijalnom smislu posebno uvjerljivo govori prof. S. Rodin, v. Okrugli stol RODNA RAVNOPRAVNOST I HRVATSKO

Dvadeset godina trajanja hrvatskog Ustava kazuje o vitalnoj potrebi orijentacije i ploidbe na kursu perspektivnog ustavno-zakonodavnog oblikovanja i ustavnosudskog tumačenja njegovih temeljnih vrednota. Energija toga kretanja nalazi se u entuzijazmu slobode kreiranja i nužnosti ostvarivanja sadržaja ustavnih vrednota jer se jedino takvom predanosti radi u korist Ustava Republike Hrvatske i njegovog ontološko normativnog karaktera.⁶⁹

CONSTITUTION OF THE REPUBLIC OF CROATIA AND THE CONSTITUTIONAL VALUES

Constitutional values, as extensions of public reason, have in a decisive way determined the development, nature and life of classic and contemporary constitutionality. Placed as 'constitutional essentials' with an integrative function, these do not cease to be the subject of extensive and passionate interpretation. In this paper the author presents and considers the link between constitutionalism and constitutional values with preceding necessary commentary concerned with basic issues on values, their significance in the development of comparative constitutionalism, and in particular on their place, role and meaning of their existence in the context of transnational and national constitutional law.

Keywords: *constitutional values, constitutionalism, Constitution of the Republic of Croatia*

DRUŠTVO U ZAKONODAVSTVU I STRANAČKIM POLITIČKIM PROGRAMIMA: KRITIKE I PERSPEKTIVE, Zagreb, 13. 11. 2003.: Heinrich Böll Stiftung, ured Zagreb, u suradnji sa Ženskom infotekom, Zagreb <http://www.zinfo.hr/hrvatski/stranice/izdavastvo/kruhiruze/kir22/22okruglistol.htm>

⁶⁹ Zanimljivo obrazloženje potrebe pozivanja na ustavne vrednote daju **Stephen Holmes & Cass Sunstein**. U kontinuiranim komparativnim istraživanjima postsocijalističke ustavnosti, posebno ustava novih demokracija istočnoeuropske provenijencije američki su autori S. Holmes i C. Sunstein došli do provokativnog zaključka. Naime, oni su mišljenja da onaj ustav koji je nastajao zahvaljujući "niskim političkim cjenkanjima", a ne "visokim pravnim načelima" može zapravo biti veći dobitak jer je time manja i kušnja mitologiziranja ustavnog okvira i sadržaja." Usp. **Stephen Holmes & Cass Sunstein**, THE POLITICS OF CONSTITUTIONAL REVISION IN EASTERN EUROPE, u RESPONDING TO IMPERFECTION: THE THEORY AND PRACTICE OF CONSTITUTIONAL AMENDMENT 275, 304 (Sanford Levinson ed., Princeton Univ. Press 1995)